

suše se na dimu ili se stavljaju u so; ukljeve predstavljaju izvor veoma značajnog prihoda za Crnogorce.

Ogromne šume Crne Gore su bogate raznovrsnom faunom: vukovi, medvjedi, veprovi, risovi, lisice, jelenci, jeleni lopatari, divokoze, su zaista mnogobrojni. Zečeva, jarebica i grlica, takode, ima u izobilju.

Rukavci Zete i Rijeke i močvare Skadarskog jezera služe kao prebivalište ogromnim jatima divljih pataka, gnjurcima, štukama, ždralovima i drugoj peradi.

Moramo napuštati Crnu Goru. Naš neodložan put nas podsjeća da nam je vrijeme ograničeno ukoliko želimo vidjeti i druge zemlje koje podstiču našu radoznalost. Ne možemo dozvoliti da se prepusimo samo ovom užitku, iako imamo želju da ovu zemlju potpunije upoznamo.

Zbogom, dakle, Crna Goro! Ako mi bude dozvoljeno da posljednji put citiram Xavier Marmier-a, uputiću ovom malom hrabrom crnogorskom narodu, zajedno sa velikim piscem, riječi "da je to korijen jednog naroda, a možda i klica jedne velike nacije".

"Nijesu spomenici ti koje ovdje treba doći vidjeti, nije to ni grad; to je narod, neobičan po svojoj istoriji, po svojim običajima, po svom karakteru i po svojoj odjeći."

Pjer Marž (1912), francuski publicista

"Bilo je svježije, skoro hladno, dok smo šetali Cetinjem. Još juče smo bili na žarkim obalama Dalmacije... kontrast je zaista žestok. Crna Gora je hladna zemlja. Taj crnogorski planinski masiv nadvisuje sve ono što ga okružuje; ništa ga ne štiti od jakih vjetrova; ljeta su ovdje svježija, zime su ledene jer snijeg ravnomjerno pokriva zemlju.

Jedna zemlja hladnoće i pustoši. Međutim, ne treba lako izvesti ovakav zaključak. Da bismo bili precizni, moramo da priznamo da su krajevi koje smo mi vidjeli, među najsiromašnijima. Izuzimajući mračne planine koje odvajaju Cetinje od Kotora, ostali dio Crne Gore je plodan, pokriven poljima i bogatim šumom po Brdima, kao i raznovrsnim biljem u drugim krajevima. Pojas pored mora ima tropsku vegetaciju.

Ovaj ratnički narod koji nije htio da prihvati trgovinu i industriju patrijarhalan je i stočarski. Oni imaju mnogo stoke: govoda, ovaca, koza, svinja...

Postoji u karakteru toga naroda jedna istrajnost i čvrstina, koju vidimo pri pogledu na te puste planine, na kojima se taj narod i formira.

Tamo gdje se skupi samo malo neplodne zemlje, tamo gdje može lopata doprijeti, stvaraju se mali povrtnjaci. Crnogorci tako dobro obrađuju svoje njive da mnogi proizvodi sa njihovog tla, s obzirom da imaju više nego što im je potrebno, idu za izvoz.

Crnogorske rijeke i Skadarsko jezero su puni ribe. U XVII vijeku, lovile su se pastrmke čija je težina iznosila oko 100 livra*; i danas se lovi riba težine pedeset do sedamdeset pet livra.

Jegulje, šarani, a naročito ukljeve, vrsta morske ribe tipa sardela koja dolazi slatkom vodom u jezero i koja se lovi u ogromnim količinama, pojavljuju se uvijek u velikim jatima;

* Livra iznosi pola kilograma.